

Muhafazakâr Siyasetin Temelleri

Bekir Berat Özipek*

Bir düşünce geleneği ve bir ideoloji olarak muhafazakarlık siyasete nasıl bakmaktadır, nasıl bir siyaset öngörmektedir ve onu rakibi olduğu siyasi ideolojilerden ayıran temel özellikleri nelerdir? Benim tebliğim, muhafazakar siyaseti tanımlayabilmek için gerekli olan bu soruların cevaplarını konu almaktadır.

Muhafazakarlığın benimsediği siyaseti anlamak, her şeyden önce, onun siyasete bakışını belirleyen felsefi arkaplanı, insana, topluma ve dünyaya ilişkin temel ön kabullerini ele almayı gerekli kılmaktadır. Konuya ancak böyle yaklaştığımızda, ilk bakışta tutarsız görünen pek çok siyasi tutum alışı, tarihsel ve aktüel olarak geliştirilen muhafazakar siyasaların, onların iyi veya kötü olmasından bağımsız olarak, çoğu kez kendi içinde tutarlılık arzettiğini görebiliriz. Bunun için, muhafazakar epistemolojiden muhafazakar siyasete uzanan fikirler bütününe adım adım izleyecek olursak, ortaya şöyle bir mantık örgüsü çıkmaktadır:

1- Muhafazakarlara göre insan, mükemmel olmayan, sınırlı bir varlıktır; sınırlı bir akıl kapasitesine sahiptir ve tek başına içinde yaşadığı evrenin ve toplumun gizini çözebilecek bir bilgiye sahip olma

kapasitesinde değildir. Dünya, tek başına bir insan aklının ihata edebileceğinden daha karmaşıktır. Muhafazakarlığın bu yaklaşımı, en temelde Aydınlanmanın rasyonalizmine yönelik bir eleştiriyi ifade etmektedir. Muhafazakarlığın bu yetkin olmayan (imperfect) insan kavrayışının dinî olan ve olmayan kaynakları vardır. Ama hepsinin ortak noktası, Aydınlanmanın iyimserliğinin aksine, insan aklının kurucu bir özne olamayacağıdır.

2- Buradan hareketle varılacak ikinci husus, sınırlı bir akıl kapasitesine sahip bir varlık olarak bireysel insanın, ideal bir toplum veya ideal bir dünya kurmak için gerekli bilgiye sahip olduğu iddiasının şüpheyile karşılanması gereğidir. Muhafazakârlar, beşerî bilginin, özellikle de onun sosyal ve siyasi dünyaya ilişkin boyutunun sınırlılığında ısrar ederek, insan mükemmel olmayışının bilişsel (cognitive) unsuruna vurgu yapmışlardır (Muller 1997:11-2). Müller'e göre bu "epistemolojik tevazu", kaynağını Hume'un felsefî şüpheciliğinde, Burke veya Maistre'deki beşerî bilginin sınırlılığına olan dini kökenli inançta veya Hayek ve Banfield'deki bilginin zayıflığına ilişkin yaklaşımlarda bulmaktadır.

3- Doğası veya yaratılışı gereği sınırlı bir varlık olarak bireysel insan, ancak bir toplum içinde gerçek anlamını bulabilir. Toplum ve onu oluşturan değer ve kurumlar ise, tek bir bireyin bilinçli dizaynının ürünü olmayıp, büyük ölçüde kendiliğinden bir süreç içinde oluşmuştur ve onlarda beşeri tecrübenin ürünü olan bir bilgelik vardır. Liberallerden farklı olarak muhafazakarlar, bireye metodolojik bakımdan kendisinden hareketle bir ideoloji oluşturulabilecek en gerçek ontolojik varlık gözüyle bakmazlar; onlara göre liberalizmin bireyi, ona gerçeklik kazandıran toplumsal aidiyetlerinden soyutlanmış fiktif bir varlıktır. Birey, ancak aile, din gibi kurum ve değerlerle ilişkisi ölçüsünde anlam kazanır. Burke'e göre birey değil, ama *tür* bilgedir. Geçmişten geleceğe uzanan kurumlar, özellikle de aile, onun eksik yönlerini tamamlamaktadır. Thomas Fleming'e göre ise, mükemmel olmayan insanı olgunlaştıran da, ona asıl kimliğini kazandıran da, ona bir geçmiş ve gelecek duygusu veren de odur. "bireyler unuttukandır, ama ailenin hafızası vardır" (1990:13).

4- İnsanın mütevazı akıl kapasitesine, beşeri bilginin sınırlılığına ve toplumun, onu oluşturan bireylerin toplamından fazla bir bütün, bir organizma olduğuna ilişkin bu ön kabulleri, mantıksal olarak nasıl bir siyaset anlayışının izleyeceğini tahmin etmek güç değildir. Eğer insan, aile, gelenek ve din gibi kurum ve değerlerden bağımsız, salt akla dayanarak varolan dünyayı, insanı ve toplumu anlayabilecek bir akıl ve bilgi kapasitesine sahip değilse, bütün bir toplumu yeniden kurmayı öngören bir siyasetin zorunlu kıldığı bilgisel donanım da sahip değil demektir. Muhafazakarlar, siyasette akla yer vermeye değil, rasyonalizme karşıdır. Bu yüzden, ideal bir toplum projesi çizerek, otorite aracılığıyla

tüm toplumu o proje doğrultusunda dönüştürmeyi öngören rasyonalist siyaseti ve çoğu kez onunla doğrudan ilişkili gördükleri devrim düşüncesini onaylamazlar. Bu yaklaşım, Fransız Devrimini eleştiren ve "bir devrim, makul ve iyi olan(a götürülen) en son kaynaktır" diyen Burke'den, Sovyet Devrimini eleştiren çağdaş muhafazakarlara uzanan genel bir siyasi tercihi ifade etmektedir.

Bu mantıksal çizgiyi kısaca özetleyecek olursak, insan sınırlı bir varlıktır, akıl ve bilgi kapasitesi de buna bağlı olarak sınırlıdır; tek başına aciz kalabilen bireysel insan, ancak onu içine alan ve kucaklayan kurum ve değerlerle anlam kazanır ve güçlü olabilir; bizler, tek başına bir insanın bilinçli tasarımının ürünü olmayan aile, din, gelenek gibi değerlerin anlamını, önemini ve gerekliliğini tam olarak bilemeyiz; değer verilmeyi ve muhafaza edilmeyi hak eden bu kurum ve değerlerde içkin olan bilgeliği gözardı ederek onları siyasi faaliyetin nesnesi durumuna getirmek, öngörülemez kötü sonuçlar doğurabilir; ve dolayısıyla siyaset sınırlı ve mütevazı bir etkinlik alanı olarak tesis edilmelidir. Muhafazakarlığın siyasette rasyonalizme yönelttiği eleştiriler, önyargının, ananın, geleneğin ve otoritenin savunulmasını da beraberinde getirmektedir. Burke, insanın yaşamını saf akla göre düzenlemesini ve onunla uyumlayan anane, gelenek ve otoritelerin reddedilmesini temel alan Aydınlanmacı ve rasyonalist yaklaşımı bu yüzden eleştirmektedir (Harbour 1982: 63-4).

Muhafazakarlar göre hükümetin rolü, topluma "... tercihler empoze etme gücünü kapsamak olmayıp, barışı korumakla sınırlı"dır (Sigler, 1968:21). Oakeshott (1975:42)'a göre:

“hükümetin görevi, kendisine tâbi olanlara başka inanç ve etkinlikler empoze etmek, onlara vasilik etmek veya onları eğitmek, başka bir yolla onları daha iyi veya daha mutlu kılmak, onları yönlendirmek, bir eylem için harekete geçirmek veya muhtemel bir çatışmaya meydan vermeyecek biçimde onları koordine etmek değildir; hükümetin görevi sadece kural koymaktır”.

Muhafazakarlığın doktriner olmayan ve pragmatik siyasete yaptığı vurgu, siyasette ilkelerin önemli olmadığı anlamına gelmemektedir. Burke’e göre siyasette ilkeler önemliydi ve ilkelerini kaybeden bir devlet adamı, durumlar ve koşullar tarafından belirlenirdi; ama sonsuz derecede değişen ve farklılaşan bu durum ve koşulları göz önüne almayan bir siyasetçi de sadece hatalı değil, katıksız bir deli sayılırdı (Harbour 1982: 58-9). Bunun anlamı, siyasi eylemde teorisinin önemli ve gerekli olduğu, ama onun pratik tarafından desteklenmesi gerektiğidir. Francis Canavan, Burke’ün teori ve pratik arasındaki ilişkiyi böyle kurduğunu belirtir. Ona göre “spekülatif akıl, ... pratik sorunlara tam bir cevap sağlayamaz” ve teori-pratik ilişkisine dair sorunlarla başa çıkmada insan aklının en önemli aracı “basiret”tir (Harbour 1982: 61-2).

Muhafazakâr perspektiften bakıldığında, hükümet, insan doğasının yetkin olmayışından dolayı gereklidir; ancak bu yetkin olmayışa ilişkin ortak tespitten yola çıkan muhafazakârların vardıkları siyasî sonuçlar aynı değildir. Yarı-feodal ve monarşik rejimlerden etkilenen Kıta Avrupa’sının Maistre ve Mosher gibi muhafazakâr düşünürlerinden farklı olarak Burke ve onu izleyen İngiliz muhafazakârlarının çoğu dengeli anayasa ve parlâmenter yönetimden yana olmuşlardır (Vincent, 1992:75). Bu yönüyle ve bu şekliyle muhafazakarlık, -ki ağırlıklı olarak

Anglo-Amerikan dünyanın muhafazakarlığıdır- demokrasiyi kolaylaştırıcı bir nitelik taşımaktadır. Ama bu konuda iyimser genellemeler yapmakta acele etmemek gerekir; çünkü bu konuda homojen, yeknesak bir muhafazakarlık anlayışı yoktur; diğer ideolojilerde görülen demokratik ve anti-demokratik okuma biçimleri muhafazakarlık için de geçerlidir. Genellikle yöneltelen bir eleştiri, muhafazakarlığın otorite üzerine yaptığı ısrarlı vurgunun, demokrasi ilkesi bakımından olumsuz bir nitelik taşıyabileceğidir ve birey hakları söz konusu olduğunda özellikle liberaller tarafından muhafazakarlara yöneltelen eleştiriler haklılık payı taşımaktadır. Gerçekten de dünyanın birçok ülkesinde, aileyi, dini veya geleneği koruma adına paternalist ve illiberal siyasaların altında muhafazakar hükümetlerin imzası olabilmektedir.

Bu eleştiriye ihtiyatla yaklaşan veya muhafazakarlığın otorite üzerinde yaptığı vurgunun onu mutlaka otoriteriyenizme götürmeyeceğini savunan düşünürlere ve akademisyenlere göre ise, muhafazakârlığın otorite üzerindeki vurgusu, bu gücün kullanımının sınırlı olmadığı biçiminde yorumlanmamalıdır. Macridis (1988:80)’in de belirttiği gibi muhafazakârlık, “... siyasal gücün bir kişinin veya grubun elinde yoğunlaşmasını destekle[yen], bireysel ve siyasal özgürlüklere karşı [olan], siyasal katılımın hemen hemen tüm biçimlerini reddede[n], baskı ve güç kullanımını kabul ede[n]” *otoriteriyenizm*’le karıştırılmamalıdır. Çünkü siyasal otoritenin (devletin veya hükümetin) sınırlandırılması düşüncesi muhafazakârlığın en ısrarlı olduğu argümanlarından. Siyasal otorite, toplumdaki otorite türlerinden sadece birisidir ve etkinlik alanı diğer otoritelerin etki alanının sınırına gelince durmalıdır.

İngiliz ve Amerikan muhafazakârlığının genel tutumu “kanun hâkimiyeti yoluyla sınırlı devleti savunmak, doktriner ve dogmatik olandan hoşlanmamak” (O’Sullivan, 1994:53) olarak özetlenebilir. Bu tutumun en somut örneğini Burke’ün yaşamında görmek mümkündür: Russell Kirk’e göre, “(s)iyasal gücün keyfi kullanımından duyduğu nefret Burke’ü hayatında dört büyük kavganın içine sokmuştur. Bunlar, Amerikan kolonileriyle uzlaşma çabası, III. George’un iktidarına karşı Rockingham Whig’lerinin mücadelesine katılması, Warren Hastings davası ve ‘silahlı doktrin’e, yani jakobenizme karşı ateşli direnişi”dir. Kısacası, muhafazakarlık içinde otoriteryen olduğu kadar, otoriteryen siyasalara kapıyı kapatan ve demokrasiyi daha sağlam ve güçlü kılan başka gelenekler de vardır ve Burke’ten Russell Kirk’e uzanan Anglo-Amerikan muhafazakarlığı, bu ikinci gruptaki ana rengi ifade etmektedir.

Bu çerçevede varabileceğimiz sonuç, muhafazakar siyasetin, onun insana ve topluma ilişkin temel felsefi önkabullerinin doğal bir sonucu olduğu, bu çerçevede siyasetin sınırlı bir etkinlik alanı olduğu, hükümet etme faaliyetinin de ütöpik toplum projelerine veya yeryüzü cenneti vadeden, kendisini yeni bir insan ve yeni bir toplum yaratma adına her şeye yetkili gören liderlere tâbi kılınamayacağıdır. Tarihten, dinden, gelenekten bağımsız rasyonalist siyasetin aksine muhafazakar, genellikle ılımlı ve tedrici değişimi öngören sınırlı bir siyaseti savunur. Siyaseti sınırlandırırken, bunu aile, gelenek, din ve önyargı gibi muhafazakar erdemler adına yapmanın güçlüğü de yeniden vurgulamak gerekir; çünkü bunu yaparken, örneğin özgürlük ilkesi üzerinden liberal ve anti-liberal muhafazakarlık yorumlarına varmak ihtimal dahilindedir.

Son olarak vurgulanması gereken, özellikle günümüzde dünyanın en büyük ülkelerinde, örneğin ABD’de egemen olan muhafazakar partilere ve anlayışlara bakarak, onların muhafazakar düşünce geleneğinin izlenmesi gereken çağdaş versiyonunu ifade ettikleri konusunda erken bir karara varmamak gerektiğidir. Bugün ABD siyasetinde egemen neo-muhafazakar akım, muhafazakarlık içindeki akımlardan sadece birisidir ve önemi, tarihin bu döneminde pratik siyasetteki hakim rengi temsil etmesinden gelmektedir. Bu akım, klasik muhafazakarlığın ılımlı ve sınırlı siyaset geleneğini daha çok söylem düzeyinde benimsemekte, ama somut düzeyde siyasete katı, çatışmacı ve abartılı roller yükleyebilmektedir. Neo- muhafazakarlığın dış politikada da çatışmacı ve barış karşıtı nitelik taşıdığını yaşadığımız bölgedeki son savaştan zaten biliyoruz. Dolayısıyla, muhafazakar siyaseti anlamaya çalışırken, onun farklı renklerini, farklı geleneklerini ve farklı duyarlılıklarını gözden kaçırmamak gerekir. Özellikle burada bir gelenek oluşturmaya çalışanlara bu konuda daha fazla sorumluluk düşmektedir.

Kaynaklar

Burke, Edmund, *Reflections on the Revolution in France*, Ed. Thomas H. D. Mahoney, Bobbs-Merrill, Indianapolis, Yedinci Basım, (Orijinal Basım 1790), New York, 1955

Fleming, Thomas, “The Facts of Life”, *Chronicles*, Vol. 14, No. 10, October 1990, ss. 12-15

Harbour, William R., *The Foundations of Conservative Thought*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1982

Macridis, Roy C., *Contemporary Political Ideologies -Movements and Regimes-*, Harper

liberal düşünce

Collins Publishers, Dördüncü Basım, New York, 1992

Muller, Jerry Z. (Ed.), *Conservatism -An Anthology of Social and Political Thought from David Hume to the Present-*, Princeton University Press, Princeton, 1997

Oakeshott, Michael, *Rationalism in Politics and Other Essays*, Liberty Press, London, 1991

O'Sullivan, Noël, "Conservatism", *Contemporary Political Ideologies* (Eds. Roger

Eatwell and Anthony Wright), Pinter Publishers, London, 1994, pp. 50-77

Özipek, Bekir Berat, *Muhafazakarlık: Akıl, Toplum ve Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.

Sigler, Jay A., "Political Thought of Michael Oakeshott", *New Individualist Review*, Winter 1968, Vol. 5, No. 1, 17-22

Vincent, Andrew, *Modern Political Ideologies*, Blackwell, Oxford and Cambridge, 1992